

Emin Əmir oğlu SALMANLI
Qərbi Kaspi Universiteti
E-mail: salmanliemin1@gmail.com

BEYNƏLXALQ TİCARƏTİN MAHİYYƏTİ VƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Beynəlxalq ticarətin maliyyələşdirilməsinə xas bir çox risk olsa da, riskləri idarə etmək və azaltmaq üçün ixracatçılar və idxalatçılar üçün beynəlxalq ticarətdə çoxsaylı hesablaşma üsulları mövcuddur. Əksər inkişaf etmiş ölkələr beynəlxalq ticarətdə maliyyə əməliyyatları üçün risklərin azaldılmasına kömək edən çoxsaylı pulsuz və ya ucuz ekspert rəylərindən istifadə edirlər.

Böyük banklar adətən beynəlxalq kredit aktivlərinin böyük portfelinə malikdirlər və geniş beynəlxalq maliyyə şəbəkələrini saxlayırlar. Özlərinin və müştərilərinin maraqlarını qorumaq üçün banklar siyasi analitiklərdən və beynəlxalq iqtisadçılardan ibarət böyük heyət işə götürür və çox vaxt öz ekspert rəylərini və yazılı hesabatlarını bölüşməyə hazırdırlar.

Xaricdəki səfirliklər və konsulluqlar, habelə kommersiya məmurları siyasi və iqtisadi risklər haqqında məlumatın dəyərli mənbələridirlər və öz müştərilərini kommersiya riskləri haqqında daha ətraflı məlumat əldə etməyə kömək edə biləcək xaricdəki yerli xidmət təminatçılarna yönləndirə bilirlər. Bu resurslar tez-tez hədəf ölkənin cari biznes mühiti, həmçinin potensial müştərilər haqqında məlumat verə bilirlər.

Dövlətlər onların ehtiyaclarına və müəyyən edilmiş risklərə ən yaxşı cavab verən, habelə kommersiya müqaviləsinin əsas dinamikasına cavab verən maliyyə alətlərini seçməlidirlər. Ümumiyyətlə, idxalçılar və ixracatçılar qismən planlaşdırılan əməliyyatlarla bağlı risklərə əsaslanaraq ödəniş şərtləri və üsulları barədə razılığa gəlməlidirlər.

Açar sözlər: beynəlxalq ticarət, ticarət hesablaşmaları, hesablaşma riskləri, dövlətlərrası tənzimləmə, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı

JEL: F31

DOI: 10.54414/SSLC2077

Giriş

İxrac-idxal əməliyyatlarının aparılması vaxtı dövlətlər gömrük rəsmiləşdirmələri, valyuta məhdudiyətləri və beynəlxalq ticarətə xas olan digər risklər kimi bir sıra hallarla üzləşə bilirlər. Müqavilə üzrə tərəflər beynəlxalq ticarətdə hesablaşmaların həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmaq məqsədilə bu risklərin təsirinin minimuma endirilməsi və pul itkilərinin baş verməsinin qarşısının alınmasında maraqlıdırlar və şirkətlər müxtəlif ödəniş alətlərindən istifadə etməklə hesablaşmaların təşkili üçün müxtəlif üsullardan istifadə edirlər. Ayrı-ayrı ölkələrin iqtisadi inkişaf səviyyələrindəki fərqlər səbəbindən tədarük edilmiş malların dəyərinin zəmanətli ödənişi üçün ixracatçının və idxalatçının maraqlarına cavab verən müqavilədə müəyyən edilmiş hesablaşma formalarından istifadəyə ehtiyacını duyulur. Ən uyğun hesablaşma formasından

istifadə edilərsə, beynəlxalq hesablaşmaların təşkili beynəlxalq ticarətdə satıcı və alıcıların maraqlarını etibarlı şəkildə qoruya bilər. Beynəlxalq ticarətdə istifadə edilən hesablaşma formalarından yuxarıda göstərilən meyarlara cavab verən əsas formaların təhlilinin aparılması tədqiqat işinin aktuallığını təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi beynəlxalq ticarətin aləti kimi hesablaşma növlərinin, onların beynəlxalq ticarətdə istifadəsinin nəzəri və praktiki xüsusiyyətlərinin tədqiqi və hər bir hesablaşma alətinin üstünlüklərinin təhlilidir. Bu məqsədə çatmaq üçün dissertasiya mövzusunun araşdırılmasında aşağıdakı əsas vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

1. Beynəlxalq ticarətin həyata keçirilməsindən yaranan əsas risk növləri və onların optimal ödəniş formasının seçilməsinə təsirinin araşdırılması

2. Beynəlxalq hesablaşmalar sistemində ödəmələrin yeri və rolunun müəyyənəşdirilməsi

3. Hesablaşmaların mövcud təsnifatlarının təhlili

4. Beynəlxalq ticarətdə hesablaşmalardan istifadənin hüquqi aspektlərinin təhlili

5. Hesablaşmaların aparılması alqoritminin təhlili

7. Şirkətlərin nümunəsində beynəlxalq hesablaşmaların ən optimal növlərindən istifadə təcrübəsinin xüsusiyyətlərinin araşdırılması

Dissertasiya işinin nəzəri əsasını beynəlxalq maliyyə sahəsində dünyanın aparıcı mütəxəssislərinin elmi əsərləri, yerli və xarici müəlliflərin dünya iqtisadiyyatının problemlərinə, beynəlxalq hesablaşmalara, beynəlxalq ticarətin maliyyələşdirilməsinə, sənədlə əməliyyatlara dair monoqrafiyaları və elmi məqalələri təşkil edir.

Metodoloji əsas. Tədqiqat zamanı sistem təhlilinin, müqayisənin, iqtisadi və riyazi modelləşdirmənin müasir elmi metod və üsullarından, analogiya və ekspert qiymətləndirmə metodlarından, dövrü mətbuat materiallarından və internet resurslarından istifadə edilmişdir.

Beynəlxalq ticarətin mahiyyəti və xüsusiyyətləri

Müasir şəraitdə beynəlxalq ticarət hər bir ölkənin və bütövlükdə dünyanın fəaliyyətinin və inkişafının mühüm tərkib hissəsidir və heç bir dövlət qloballaşma prosesi şəraitində digər ölkələrin iqtisadiyyatları ilə səmərəli iqtisadi əlaqələr sistemi qurmadan inkişaf edə bilməz. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər kontekstində milli iqtisadiyyatlara ayrı-ayrı iqtisadi sistemlər kimi deyil, dünya bazarında təsərrüfat subyektlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin sistemli kompleksi kimi baxılır, buna görə də ölkənin milli iqtisadiyyatının inkişafında beynəlxalq ticarətin rolu böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Beynəlxalq ticarət beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qurulmasının qabaqcıl formalarından biri və dünya iqtisadiyyatının formalaşması üçün mühüm vasitədir, ölkələr arasında əlaqələrin qurulmasına və malların, xidmətlərin, əqli əmək məhsullarının beynəlxalq mübadiləsi sahəsində onların qarşılıqlı asılılığının gücləndirilməsində rol oynayır.

Beynəlxalq ticarət beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin elementi kimi mürəkkəb və çoxşaxəli bir hadisədir, ona görə də onun bir çox tərfi mövcuddur. Belə ki, beynəlxalq ticarət “bir-biri ilə ticarət aparən dövlətlərin xarici ticarət əlaqələrinin məcmusu”, “dünyanın bütün ölkələrinin xarici

ticarətindən ibarət beynəlxalq əmtəə-pul münasibətləri sistemi” kimi qəbul edilir. Eyni zamanda, “dünyanın müxtəlif ölkələrinin xarici ticarətinin məcmusu”, “müxtəlif ölkələrin adamları və firmaları arasında mal və xidmət mübadiləsi”, “beynəlxalq əmək bölgüsü əsasında bağlanan müxtəlif iqtisadiyyatların əmtəə istehsalçıları arasında münasibətlərin forması”, “dünyanın bütün dövlətləri arasında ümumi ödənişli ticarət dövrüyyəsi”, “fərdi şəxslər ola bilən müxtəlif ölkələrin rezidentləri, hüquqi şəxsləri, firmaları, korporasiyaları və qeyri-kommersiya təşkilatları arasında ticarət” və s. kimi təriflər də mövcuddur.

Beynəlxalq ticarəti bütün ölkələrin xarici ticarətinin məcmusu olan beynəlxalq əmtəə-pul münasibətləri sahəsi kimi də müəyyən etmək olar. Beynəlxalq ticarət müxtəlif ölkələrin rezidentləri arasında dünya əmtəə mübadiləsi, işlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi prosesində yaranan və xarici ticarətin məcmusundan formalaşan ticarət münasibətlərinin və əmtəə-pul münasibətlərinin məcmusu hesab edilə bilər.

Beynəlxalq ticarətin mahiyyəti və xüsusiyyətləri

Müasir şəraitdə beynəlxalq ticarət hər bir ölkənin və bütövlükdə dünyanın fəaliyyətinin və inkişafının mühüm tərkib hissəsidir və heç bir dövlət qloballaşma prosesi şəraitində digər ölkələrin iqtisadiyyatları ilə səmərəli iqtisadi əlaqələr sistemi qurmadan inkişaf edə bilməz. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlər kontekstində milli iqtisadiyyatlara ayrı-ayrı iqtisadi sistemlər kimi deyil, dünya bazarında təsərrüfat subyektlərinin qarşılıqlı əlaqələrinin sistemli kompleksi kimi baxılır, buna görə də ölkənin milli iqtisadiyyatının inkişafında beynəlxalq ticarətin rolu böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Beynəlxalq ticarət beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin qurulmasının qabaqcıl formalarından biri və dünya iqtisadiyyatının formalaşması üçün mühüm vasitədir, ölkələr arasında əlaqələrin qurulmasına və malların, xidmətlərin, əqli əmək məhsullarının beynəlxalq mübadiləsi sahəsində onların qarşılıqlı asılılığının gücləndirilməsində rol oynayır.

Beynəlxalq ticarət beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin elementi kimi mürəkkəb və çoxşaxəli bir hadisədir, ona görə də onun bir çox tərfi mövcuddur. Belə ki, beynəlxalq ticarət “bir-biri ilə ticarət aparən dövlətlərin xarici ticarət əlaqələrinin məcmusu”, “dünyanın bütün ölkələrinin xarici

ticarətindən ibarət beynəlxalq əmtəə-pul münasibətləri sistemi” kimi qəbul edilir. Eyni zamanda, “dünyanın müxtəlif ölkələrinin xarici ticarətinin məcmusu”, “müxtəlif ölkələrin adamları və firmaları arasında mal və xidmət mübadiləsi”, “beynəlxalq əmək bölgüsü əsasında bağlanan müxtəlif iqtisadiyyatların əmtəə istehsalçıları arasında münasibətlərin forması”, “dünyanın bütün dövlətləri arasında ümumi ödənişli ticarət dövriyyəsi”, “fərdi şəxslər ola bilən müxtəlif ölkələrin rezidentləri, hüquqi şəxsləri, firmaları, korporasiyaları və qeyri-kommersiya təşkilatları arasında ticarət” və s. kimi təriflər də mövcuddur.

Beynəlxalq ticarəti bütün ölkələrin xarici ticarətinin məcmusu olan beynəlxalq əmtəə-pul münasibətləri sahəsi kimi də müəyyən etmək olar. Beynəlxalq ticarət müxtəlif ölkələrin rezidentləri arasında dünya əmtəə mübadiləsi, işlərin görülməsi, xidmətlərin göstərilməsi prosesində yaranan və xarici ticarətin məcmusundan formalaşan ticarət münasibətlərinin və əmtəə-pul münasibətlərinin məcmusu hesab edilə bilər.

Beynəlxalq ticarət hesablaşmalarında risklər və onların minimuma endirilməsi üsulları

Hesablaşma riski bir və ya bir neçə tərəfin razılaşdırılmış vaxtda müqavilə şərtlərini yerinə yetirməməsi ehtimalıdır. Qiymətli kağızlar bazarında hesablaşma riski adətən demək olar ki, yoxdur. Hesablaşma riskinin iki əsas növü defolt riski və hesablaşma vaxtı riskləridir. Hesablaşma riski bəzən Alman bankı Herstatt-ın məşhur uğursuzluğu şərafinə “Herstatt riski” adlanır adlandırılır. Hesablaşma riski, maliyyə əməliyyatında iştirak edən tərəflərdən birinin əməliyyatı başa çatdırmaq üçün tələb olunan nağd pulu və ya təhlükəsizliyi təmin edə bilməməsi səbəbindən sövdələşmə şərtlərinə əməl edə bilməyəcəyi riskidir. Prinsipcə, hesablaşma riski sadəcə olaraq alıcının və ya satıcının sövdələşmənin sonunu saxlaya bilməməsi şansıdır. Hər kəs onlayn olaraq mal aldıqda, malların gec görünməsi və ya heç vaxt gəlməməsi riski var. Bu risk qiymətli kağızlar bazarında hesablaşma riskinə çox oxşardır.

Qarşı tərəflərlə bağlı risklər

Riskin növləri	İtkilərin səbəbləri	
	İxracatçının nöqtəyi-nəzəri	İdxalçının nöqtəyi-nəzəri
Debitor borcları riski (decredere riski)	Müflisləşmə, borclunun ödəmək istəməməsi, alıcı tərəfindən ödənişlərin gecikdirilməsi	İxracatçının əmanəti qaytara bilməməsi və ya istəməməsi
İstehsal riski (müqavilə/müqavilənin yerinə yetirilməməsi riski)	İdxalçının sifarişinin ləğvi və ya birtərəfli qaydada dəyişdirilməsi; sifarişlə hazırlanmış malların rədd edilməsi	İxracatçının texniki və ya maliyyə səbəblərindən müqaviləni yerinə yetirə bilməməsi; ixracatçının müqavilənin şərtlərinə əməl etmək istəməməsi

Riskin azaldılması imkanları

Tərəflərin razılaşması	Kredit təşkilatlarının koordinasiyası	Dövlətlərin razılaşması
Çatdırılma və ödəniş şərtləri haqqında, müvafiq sənədlər, arbitraj, fakturaların verildiyi valyutanın seçimi	Akkreditivlər, ödəniş zəmanətləri, təcili valyuta əməliyyatlarında vasitəçilik, xarici valyutada hesabların aparılması	Zəmanət haqqında, beynəlxalq müqavilələr, konsulluq fəaliyyəti

İtki riski və ya təhlükəsi həm müqavilə üzrə qarşı tərəfdən, həm də ölkədə və ya digər dövlətlərdəki siyasi və iqtisadi vəziyyətdən asılı ola bilər. Prinsipcə, eyni risk növləri varsa, satıcı və alıcı üçün onların baş vermə səbəbləri fərqlidir.

Həm tərəflər, həm dövlətlər, həm də ölkələrin bankları xarici ticarətdə əlavə riski azaltmaq

imkanına malikdirlər; belə risklərin azaldılması imkanları Cədvəl də göstərilmişdir.

Nəticə

Yuxarıda müzakirə edilən müxtəlif hesablaşma üsullarından hər birinin müsbət və mənfi cəhətləri olduğu məlum məsələdir. Müvafiq hesablaşma

növünün seçilməsi bir sıra amillərdən asılı olur ki, onları da aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

- Alıcı və satıcı arasında etibarlılıq
  - Rahatlılıq
  - Bu üsulların hər birinə vaxt, pul və enerji cəlb olunması
  - Bankdan maliyyə vəsaiti dəstəyinin olması
- Beynəlxalq ticarət üçün düzgün hesablaşma üsulunu necə seçmək olar?

Beynəlxalq ticarət üçün hesablaşma modelini seçərkən nəzərə alınmalı olan bəzi amillər bunlardır:

1. Pul vəsaitlərinin hərəkətinin mövcudluğu və ehtiyacları: idxalatçının əlçatanlılığını və pul vəsaitlərinin hərəkətini nəzərə almaq. Məsələn, dərhal ödəyə biləcəklərini və ya vaxta ehtiyac duyacaqlarını anlamaq.

2. Təyinat ölkənin qanunları və idxal/ixrac qaydaları: idxalatçı ölkənin idxal lisenziyaları, subsidiyalar, tariflər və kvotalar kimi beynəlxalq ticarət şərtlərini nəzərə almaq.

3. Məhsulun növü: məhsula idxalatçı ölkədə tələbat yüksəkdimi? Əgər belədirsə, o zaman alıcı ödəniş şərtləri ilə daha çevik olmağa hazır ola bilər.

4. İxracatçı və idxalatçının kredit qabiliyyəti: idxalatçı və ya ixracatçının kredit qabiliyyəti zəifdirsə, qarşılıqlı razılaşma zərər görəcək. Uğurlu biznes üçün hər iki tərəfin etibarını bilmək vacibdir.

5. Rəqiblərin təklifləri: digər rəqabətli müəssisələrin ixrac ödəmə üsulları baxımından nə təklif etdiyini anlamaq üçün yaxşı araşdırmaq.

1. A Guide to Types of Payment Methods in International Trade, March 1, 2022

2. A Study on Documentary Letter of Credit Transaction based on Import & Export Procedure. Jae-Sung LEE. August, 2021

3. Bai J, Liang X. Application of L/C in international trade (in Chinese). Industrial Innovation 2019; (9): 79-80

4. Finance and International Trade: A Review of the Literature. Anne-Gaël Vaubourg. Revue d'économie politique Vol. 126, No. 1 (January–February 2016), pp. 57-87

5. Francisco L. Rivera-Batiz, Can Erbil, Alexandra Opanasets. 2020. International Trade Theory and Evidence: A Survey

6. Fu L. Risk analysis and prevention of L/C settlement in trade. Coastal Enterprises and Science&Technology 2014; (04): 8-11. doi: 10.3969/j.issn.1007-7723.2014.04.002.

7. Guo Y. Soft terms of L/C and its risk prevention (in Chinese). Journal of Southeast University (Philosophy and Social Science) 2018; 20(S2)

8. International Trade and Letters of Credit: A Double-Edged Sword in Times of Crises. Matthieu Crozet, Banu Demir & Beata Javorcik, 2022

9. International trade finance services. Documentary letters of credit. A practical guide. Trademark of The Bank of Nova Scotia, 2019

10. Knight, Frank H. 1971. Risk, Uncertainty, and Profit. Reprint, Chicago: University of Chicago Press.

Эмин Амир Салманлы
Западно-Каспийский университет
E-mail: salmanliemin1@gmail.com

ФОРМЫ РАСЧЕТОВ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВ

Резюме

Хотя существует множество рисков, присущих финансированию международной торговли, для экспортеров и импортеров существует множество методов расчетов в международной торговле для управления и снижения рисков. Большинство развитых стран используют многочисленные бесплатные или недорогие экспертные заключения, которые помогают снизить риски финансовых операций в международной торговле.

Крупные банки обычно имеют большой портфель международных кредитных активов и поддерживают обширные международные финансовые сети. Чтобы защитить свои интересы и интересы своих клиентов, банки нанимают большой штат политических аналитиков и

международных экономистов и часто готовы делиться своими экспертными заключениями и письменными отчетами.

Посольства и консульства за рубежом, а также коммерческие чиновники являются ценными источниками информации о политических и экономических рисках и могут направлять своих клиентов к местным поставщикам услуг за рубежом, которые могут помочь им получить более подробную информацию о коммерческих рисках. Эти ресурсы часто могут предоставить информацию о текущей деловой среде целевой страны, а также о потенциальных клиентах.

Государства должны выбирать финансовые инструменты, которые наилучшим образом отвечают их потребностям и установленным рискам, а также отвечают основной динамике коммерческого контракта. Как правило, импортеры и экспортеры должны согласовывать условия и методы оплаты, частично исходя из рисков, связанных с запланированными операциями.

Ключевые слова: Международная торговля, торговые расчеты, расчетные риски, межгосударственное регулирование, Всемирная торговая организация

Emin Amir SALMANLI
Western Caspian University
E-mail: salmanliemin1@gmail.com

FORMS OF SETTLEMENT IN INTERNATIONAL TRADE

Summary

Although there are many risks inherent in financing international trade, there are numerous settlement methods in international trade for exporters and importers to manage and reduce risks. Most developed countries use numerous free or inexpensive expert opinions that help reduce risks for financial transactions in international trade.

Large banks usually have a large portfolio of international credit assets and maintain extensive international financial networks. To protect the interests of themselves and their customers, banks hire a large staff of political analysts and international economists and are often ready to share their expert opinions and written reports.

Embassies and consulates abroad, as well as commercial officials, are valuable sources of information on political and economic risks and can guide their customers to local service providers abroad that can help them learn more about commercial risks. These resources can often provide information about the current business environment of the target country, as well as potential customers.

States should choose financial instruments that best meet their needs and identified risks, as well as meet the basic dynamics of a commercial contract. In general, importers and exporters must agree on terms and methods of payment, partly based on the risks associated with planned transactions.

Keywords: international trade, trade settlements, settlement risks, intergovernmental regulation, World Trade Organization

Daxil olub: 21.04.2023